

УДК 336.71:658.012

КРИТЕРІЇ ТА ЧИННИКИ СТРАТЕГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Шевцова О.Й., д.е.н.

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

У статті проведено теоретичне дослідження щодо підходів до формування стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансового ринку. Уточнено поняття фінансової безпеки щодо ресурсної складової як важливого фактора та джерела її забезпечення. Проаналізовано інституційні особливості розвитку фінансового ринку з урахуванням інноваційного аспекту діяльності фінансових посередників. Представлено елементи систем безпеки фінансових інститутів. Запропоновано використання визначених критеріїв та чинників в процесі формування стратегічної системи.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансова стійкість, безпека, ресурси, фінансові посередники

The article theoretically explores the approaches to forming strategic system of financial strength and security of financial market. The definition of financial security has been reformulated as for resource component as an important factor and source to maintain it. The paper analyzes institutional characteristics of the development of the financial market taking into consideration investment aspect of the activity of financial intermediaries. The elements of the system of safety of financial institutions have been presented. The author has proposed to use defined criteria and factors during the process of forming of financial strategy.

Key words: financial market, financial strength, security, resources, financial intermediaries

Актуальність проблеми. Фінансовий ринок, з одного боку, є складовою частиною загального ринкового простору, з іншого, охоплює різноманітні ринки, котрі складаються з багатьох інститутів. Кожний ринок має справу з певним типом фінансових активів і обслуговує певних його учасників і діє на певній території. Розвиток ефективно діючого фінансового ринку здатного мобілізувати та перерозподіляти ресурси є найважливішим завданням регулювання національної економіки. Період фінансової кризи та виходу з неї визначив актуальним розгляд проблем фінансової стійкості та безпеки для всіх суб'єктів господарю-

вання, в тому числі і учасників фінансового ринку, його сегментів. Скорочення кількості фінансових інститутів, підвищення ризиків діяльності потребують системного підходу до забезпечення стабільності, збалансування фінансових потоків не тільки в поточному часі, а й в площині стратегічного періоду діяльності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Актуальність проблематики визначила зростання до неї наукового інтересу. Частіше питання фінансової стабільності та безпеки розглядають окремо. Так, дослідження проблеми безпеки розглядають українські вчені: О.І. Барановський, Т.М. Болгар, К.С. Горячева, В.В. Домарєв, В.Є. Духов, А.Г. Загородній, В.К. Задірака, М.І. Зубок, К.Я. Петрова, Л.М. Стрельбицька, І.М. Червяков; російські вчені: Г.А. Андрощук, Л.Т. Гіляровська, П.С. Гончаров, В.Д. Ларічев, А.А. Одінцов, В.А. Рубанов, В.М. Яковлев та інші. Широко відомі роботи Т.А. Берсона, Дж. Венца, Т. Вільямса, Л.Р. Кнудсена, А. Паттокса, Х. Файстейля, К. Шеннона та ін.

Питання фінансової стійкості економічних систем різного рівня знайшли своє відображення у працях науковців багатьох країн: О.В. Васюренко, В.В. Вітлінського, О.Д. Вовчак, О.Д. Довгань, М.І. Зверякова, Я.А. Жарія, Ж.М. Довгань, В.В. Коваленко, А.Н. Поддєрьогіна, В.М. Радионова, Е. Брігхема, Н. Холта.

Проблемами економічної безпеки та її складових активно почали займатися теоретики та практики наприкінці 90-х років, після схвалення Концепції національної безпеки України. Одночасно ці питання постали і перед спеціалістами країн СНГ, зокрема Росії.

Роботи мають направленість щодо окремих складових економічної безпеки. Насамперед – це інформаційна безпека. В роботах Задіраки В.К., Олексюка О.С. [1, с.227-347]. Представлено методологію захисту автоматизованих систем інформації та методи захисту комерційної таємниці. Е.А. Степанов та І.К. Корнеєв [2, с.28-48, 107-213] висвітлюють проблеми інформаційної безпеки та захисту інформації у офісній діяльності, у підприємницьких структурах, даючи технологічні основи роботи з конфіденційною інформацією.

Організаційно-економічні аспекти захисту діяльності підприємства представлено у роботах Г.А. Андрощука, П.П. Крайнева [3, с.86-197]. Ті ж питання, але у діяльності банківських установ у роботах В.А. Гамзи та І.Б. Ткачука [4, с.22-187]. В роботах цих авторів представлено аспекти

захисту від злочинних посягань.

Фінансова безпека, як складова економічної безпеки, як напрям наукових досліджень на макрорівні найбільш повно за різними сегментами ринку, видами діяльності розглянуто О.І. Барановським [5].

Фінансова стійкість банку (financial resilience of a bank) – стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю [6].

Фінансова стійкість банківської системи як комплексна її характеристика розглядається Коваленко В.В. у взаємозв'язку трьох рівнів: на рівні економіки та регіонів, банку, як учасника системи та нарівні окремих підрозділів окремого банку [7]. В свою чергу, фінансова стійкість інших фінансових інститутів, що є основними учасниками та посередниками на фінансовому ринку визначається також відповідною збалансованістю фінансових потоків. Окремі автори вказують ще на окремі умови стійкості. Так для страхових компаній Кондрат В.В. вказує на те, що вона визначається великою кількістю взаємопов'язаних між собою факторів, щодо діяльності страхової компанії яка складається не тільки зі страхової, а й інвестиційної та інших видів фінансової діяльності дозволених законом [8].

Стратегічний аспект управління фінансовою стійкістю фінансових інститутів розглядається у невеликій кількості робіт. Вони поки що не мають достатньо комплексного підходу. Окрім робіт Коваленко В.В. щодо стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи [7]. В якості стратегічних складових управління авторка розглядає антикризове управління, фінансову безпеку та ризик-менеджмент. Нам найбільш імпонує саме такий підхід щодо фінансової стійкості. Але не тільки щодо банківської системи, а й для інших спеціалізованих фінансових ринків: ринку страхових послуг, ринку цінних паперів та небанківських фінансово-кредитних установ.

Саме тому потребує додаткового теоретичного дослідження визначення необхідних теоретико-методологічних компонент з метою подальшої реалізації процесу формування стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансового ринку.

Метою роботи є розгляд теоретичних підходів до формування стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансового ринку та визначення основних критеріїв та чинників її формування.

Викладення основного матеріалу дослідження. О.І. Барановський [8, с.14] дає поняття фінансової безпеки та напрямки її досягнення. Автор розглядає фінансову безпеку як ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення потреб і виконання існуючих зобов'язань;

стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної систем та економічне зростання;

якість фінансових інструментів і послуг, що запобігає негативному впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів.

За умови прийняття визначення фінансової безпеки щодо стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансових ринків то важливим, за нашою думкою, є його доповнення ще одним параметром безпеки. Цим додатковим параметром є наявність необхідного обсягу фінансових ресурсів та достатнього рівня їх використання.

Фінансовий ринок, або за товарним критерієм - ринок фінансових послуг, на сучасному етапі розвитку структури економіки України є найбільш потужним та прогресивним, перспективним та інноваційним серед наявних структурних елементів національної економіки. В свою чергу, його можливо розглядати, по-перше, за окремими складовими – ринками різних за характером та функціями, які є достатньо сформованими та такими, що ще формуються. По-друге, оцінку та аналіз структури ринку необхідно здійснювати за інституційними критеріями. Складовими фінансового ринку виступають ринок банківських послуг, ринок цінних паперів, ринок страхових послуг та ринок небанківських грошово-кредитних послуг [9].

Фінансово-кредитні інститути відносяться до особливої категорії ділових підприємств, називаних фінансовими посередниками. Залучаючи капітали, заощадження населення й інші вільні кошти, що вивільнюються

в процесі господарської діяльності, вони представляють їх у тимчасове користування тим, хто має потребу в додатковому капіталі.

В умовах ринкового господарювання велика кількість підприємств не обходиться без послуг фінансового посередництва.

Управління ресурсами підприємств фінансових посередників - це діяльність, пов'язана з залученням коштів вкладників і інших кредиторів та їх ефективним розміщенням. Важлива роль в управлінні ресурсами належить самим фінансовим установам. При цьому їм необхідно виконувати вимоги Національного банку України, Національної комісії цінних паперів та фондового ринку, Національної комісії регулювання ринку фінансових послуг про дотримання встановлених економічних нормативів і проводити збалансовану пасивну й активну політику. Процес управління активами і пасивами націлений на залучення максимально припустимого обсягу ресурсів (як власних, так і позикових) і їхнє розміщення в максимально дохідні активи, що володіють заданим рівнем ліквідності і мають обмежений рівень ризику [10].

Фінансові компанії здійснюють кредитування клієнтів шляхом купівлі їх боргових зобов'язань. Серед фінансових компаній важливе місце посідають холдинг-компанії. Купівля зобов'язань дозволяє їм тримати великі пакети акцій компаній і здійснювати контроль над їх діяльністю. До фінансових компаній відносяться і кредитні установи, що обслуговують гуртову та роздрібну торгівлю, зокрема, діючі у сфері споживчого кредиту.

Пенсійні фонди створюються фірмами для виплати пенсій працівникам і службовцям. Створення таких фондів дозволяє зменшити податкові платежі фірми та використовувати їх для купівлі акцій інших компаній, що забезпечує зміцнення фінансової могутності даної компанії [11].

Розвиток фінансового ринку віддзеркалюється у розвитку його інституційної структури. Ефективність розвитку ринку залежить від його оптимального структурного розвитку та відповідної законодавчої бази [12], а також від використання інноваційних фінансових технологій. «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [13] слугує законодавчою основою розвитку всіх напрямків і учасників ринків інвестицій та підвищення рівня безпеки їх діяльності.

Забезпечення відповідного інноваційного рівня діяльності фінансових посередників є запорукою й забезпечення відповідного рівня фінансової

безпеки фінансового ринку та всієї національної економіки. Фактори, які перш за все перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності в останні роки:

вартісні: нестача власних коштів (80,1% обстежених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5%), недостатня фінансова підтримка держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність коштів у замовників (33,3%);

невартісні: недосконалість законодавчої бази (40,4%), відсутність попиту на продукцію (16%), відсутність кваліфікованого персоналу (20%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (19,7%), нестача інформації про ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (17,3%).

Проблемою залишається низький рівень індексу інвестиційної привабливості держави. Інвестиційні ресурси продовжують бути дефіцитними. Фінансові інститути сучасного ринку фінансових послуг не мають достатнього презентативного ряду альтернативних фінансових послуг кредитним продуктам. Крім того, відсутність можливості залучення капіталу з-за кордону може спровокувати проблеми й на рівні держави.

Вплив фінансової стійкості банківської системи на ефективність функціонування національної інноваційної інфраструктури розглядає Довгань Ж.М. [14]. Авторка вказує на те, що «... Підвищення активності банків в сфері інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку спонукає інших небанківських посередників (інвестиційні компанії та фонди, страхові компанії, фінансові компанії, венчурні фонди тощо) до активізації власних зусиль, формування більш ефективних фінансових механізмів інвестиційного забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності. Зростання обсягів банківського інвестування в інноваційному секторі вітчизняної економіки, яке можливо лише за умови стійкої та надійної банківської системи, призводить до зниження обсягів прямого державного фінансування інноваційної інфраструктури...» [14, с.4].

Зараз Україна посідає перше місце в Європі за співвідношенням споживчих кредитів до ВВП - у нас цей показник становить 33% (Польща - 22,5%, Іспанія - 21%, Ірландія - 16,1%, Греція - 15%). На одного українця припадає EUR800 споживчого кредиту, або 3,5 середньої зарплати. Для порівняння, борг кожного іспанця перед банками становить 2,8 зарплати, британця - 1,7, росіянина - 1,2 [15].

Можливим наслідком регулятивних інновацій експерти також називають активізацію фінансових компаній на кредитному ринку. Розвиваючи цю концепцію фінансового посередництва, його учасники створюють спільну ідеологію діяльності на фінансовому ринку, впроваджують спільну корпоративну культуру, здійснюють погоджену маркетингову й фінансову політику. Подібна діяльність призводить до конкурентних переваг як об'єднання в цілому, так і окремо взятих компаній, що входять у дане об'єднання, адже комерційні банки передають власні ризики страховикам, забезпечують собі додаткові гарантії стійкості та надійності, модифікують власні інвестиційні продукти, роблячи їх гнучкішими та привабливішими для клієнтів, а страхові компанії, інвестиційні та пенсійні фонди не лише вдосконалюють свої інноваційні технології, створюючи чи адаптуючи страхові продукти та пенсійні схеми для спільних продажів, а й одержують фактичний доступ до широкої клієнтської бази банків, що сприяє розвитку бізнесу грошового та фінансового посередництва [16]. Інноваційність в менеджменті фінансових установ, зокрема в банках України, щодо фінансової безпеки відображається у наявності потужних систем безпеки в окремих інститутах.

Формування системи ефективного управління комерційним банком в умовах складної ієрархічної багаторівневої економічної системи потребує використання системного підходу до кожної функції управління організацією. Банківська система як складна багатоцільова система потребує відповідної організації усіх складових елементів управління з урахуванням етапів розвитку її окремих частин і в цілому.

Пропонується розглядати фінансову безпеку банку у системі банківської безпеки в цілому. Безпека банків – це загрози безпеці банка: внутрішні загрози, зовнішні загрози.

Система Банківської Безпеки (СББ) – сукупність нормативно-інструктивних, фінансово-економічних, організаційних, інформаційних засобів, за допомогою яких забезпечується протидія зовнішнім та внутрішнім загрозам банку щодо ефективної його діяльності у напрямку обраної стратегії управління [17, с.14].

Формування систем безпеки повинно враховувати рівні впливу на фінансовий інститут та можливі форми захисту від цього впливу. Загрози визначають три рівні захисту. По-перше, це захист на фізичному рівні. Захист від злочинних намірів для персоналу та інформаційних

ресурсів вирішується розробкою різних форм та методів забезпечення конфіденційності персоналу та інформації. Для основних фондів – захист від розкрадання.

Політична безпека фінансової установи формується на рівні загроз від фізичних та юридичних осіб у напрямку захисту ділової репутації. На рівні загроз від юридичних осіб та державних інститутів у напрямках захисту від недобросовісної конкуренції та захисту від стороннього впливу та контролю.

Економічний рівень захисту забезпечується різними напрямками менеджменту.

Фінансові інститути грають важливу роль в інфраструктурі інноваційно-інвестиційного ринку економіки. Стратегія впровадження новітніх фінансових інструментів на ринках капіталу до 2020 року* (проект) [18] складається з положень, що визначають напрями інноваційного розвитку фінансового ринку та підвищення рівня його фінансової стійкості та безпеки. Саме це необхідно в сучасних умовах з урахування постійної уваги до стратегій антикризового управління [18].

На основі проведеного дослідження критеріями формування стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансових ринків пропонуємо визначити наступні:

- урахування інтересів всіх учасників ринків: основних, посередників, інфраструктурних;
- урахування наступних принципів формування системи: системності, комплексності розвитку у часі та просторі;
- синергічного ефекту взаємовпливу.
- Чинники формування стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансових ринків :
- глобалізаційні процеси;
- поточна фаза економічного циклу;
- державне та міждержавне регулювання;
- міжринкова та внутрішньоринкова конкуренція;
- розширення спектру ризиків та підвищення їх рівня;
- інтенсивність та швидкість зміни умов функціонування та прийняття рішень;
- протиріччя між великою кількістю загальної інформації та обмеженістю спеціальної (цільової);

- обмеженість ресурсів ;
- обмеженість та вичерпність клієнтської бази.

Висновки. Визначені критерії формування стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансових ринків мають використовуватися в процесах формування. У системі менеджменту фінансових інститутів повинні бути розроблені альтернативні стратегії управління, складовою яких має бути Система Безпеки. Фінансова безпека, таким чином, виявляється складовою загальної Системи Безпеки. Стратегія формування системи управління фінансовою безпекою фінансового інституту повинна враховувати стратегії систем ресурсної та політичної безпеки. Захист від загроз на фізичному рівні та від злочинних намірів забезпечує стратегія та тактика ресурсної та політичної безпеки. Захист на економічному рівні вирішується стратегією, формами та методами антикризового управління, ризик-менеджменту, фінансового менеджменту.

Кожна стратегія серед показників, що складають стратегічну кількісно-оціночну складову, має враховувати вплив з боку визначених в статті чинників формування стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансових ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Методи захисту фінансової інформації: Навчальний посібник/ В.К. Задірака, О.С. Олексюк. - К.:Вища школа, 2000.-460с.
2. Степанов Е.А., Корнеев И.К. Информационная безопасность и защита информации.- М.:ИНФРА-М, 2001.- 304с.
3. Андрощук Г.А., Крайнев П.П. Экономическая безопасность предприятия. – монография. – К.: Издательский Дом «Ин Юре», 2000.-400с.
4. Гамза В.А., Ткачук И.Б. Безопасность коммерческого банка: учебно-практическое пособие.-М.:Изд-ль Шумилова И.И.,2000.-216с.
5. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія.Інститут економічного прогнозування.- К.: Фенікс,1999.-338с.
6. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
7. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія та практика: монографія/ В.В.Коваленко.-Суми: ДВНЗ»УАБС ПБУ», 2010.-228с.
8. Кондрат В.В. Фінансова стійкість страхових компаній та організацій у сучасних

- умовах/ В.В. Кондрат // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/61861.doc.htm
9. Шевцов Ю.О. Функціональна взаємодія банківської системи на фінансовому ринку/ Ю.О.Шевцов// Вісник ДНУ Серія Економіка.- Том 21.-№ 4.-Випуск 7(2) .- 2013.- С.-44-51
 10. Прадун В.П. Технологія кредитування в небанківських фінансово-кредитних інститутах посередництва/ В.П.Прадун // Вісник ДНУ.Економіка Вип. 3/2.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2009.-№10/1. - С. 33-41.
 11. Голець І. Фінансові посередники на ринку капіталів/І.Голець// Ринок цінних паперів України. – 2002. - №1-2. – С.64-72.
 12. Шевцова О.Й. Структурний розвиток фінансового ринку України/ О.Й.Шевцова, О.С.Коваленко// Економічний простір: Зб. наук. праць.- Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. - №25.-С.107-115
 13. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>
 14. Довгань Ж.М. Вплив фінансової стійкості банківської системи на ефективність функціонування національної інноваційної інфраструктури / Ж.М.Довгань // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://investycii.org/investuvanya/konferentsiji/problemy-formuvanya-ta-rozvytku-inovatsijnoji-infrastruktury/vplyv-finansovoji-stijkosti-bankivskoj-systemy-na-efektyvnist-funktsionuvanya-natsionalnoji-inovatsijnoji-infra.html>
 15. Кисляк Р. Економіка грошей не дочекається / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~ /2/20/all/2011/07/22/245807>
 16. Шевцова О.Й. Розвиток інвестиційної діяльності фінансових посередників: організаційно-структурні аспекти / О.Й.Шевцова, О.С. Ніколаєва // Ефективна економіка [Електронне видання]. – 2009. - № 3. – Режим доступу до журн. : <http://www.economy.nayka.com.ua>
 17. Шевцова О.Й. Система фінансової безпеки банку/ О.Й.Шевцова// Вісник соціально-економічних досліджень науковий збірник, ОДЕУ, №20.-2005.-С.340-344
 18. Стратегія впровадження новітніх фінансових інструментів на ринках капіталу до 2020 року* (проект) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ufn.com.ua/koncersia.htm>
 19. Шевцова О.Й. Принципи формування механізму антикризового управління системою банком / О.Й.Шевцова, М.В.Суганяка // Актуальні проблеми економіки, Київ, №7. 2012.-С. 208-216